

Alternativas ao Estado de benestar: análise das respostas xurdidas nos movementos sociais en Santiago de Compostela

Xiana López Penedo. Traballadora Social, núm. col. 2006.

xiana.penedo@gmail.com

Resumo

O presente traballo xorde da necesidade de reflexionar sobre os rumbos que, como profesionais do traballo social, debemos tomar nas nosas intervencións para adaptarnos a un momento histórico no que, as pequenas conquistas arrincadas polas clases traballadoras durante anos de loitas, e que deron en configurar os denominados estados de benestar, están a ser suprimidas baixo a escusa da austeridade e control do déficit. Este adelgazamento dos sistemas protectores do Estado, inflúe criticamente nas estruturas nas que a profesión do traballo social se viña desenvolvendo nas últimas décadas, e esixen pola nosa banda, un repensar nos nosos xeitos de actuar. Cada vez somos máis as compañeiras que apelamos á necesidade de retornar ao traballo social comunitario e á metodoloxía participativa, como formas de intervención responsables e éticas, que propician o empoderamento da sociedade civil de cara á creación de respostas a problemáticas comúns; e observamos e apuntamos á necesidade de camiñar á par das diversas iniciativas que, dende a sociedade civil, se están articulando para defender os mesmos dereitos que como profesionais do traballo social, temos a obriga ética de defender.

Palabras clave: traballo social comunitario, movementos sociais, participación, democracia, sociedade civil.

Resumen

El presente trabajo surge de la necesidad de reflexionar sobre los rumbos que, como profesionales del trabajo social, debemos tomar en nuestras intervenciones para adaptarnos a un momento histórico en el que, las pequeñas conquistas arrancadas por las clases trabajadoras durante años de luchas, y que dieron en configurar los denominados estados de bienestar, están siendo suprimidas bajo la excusa de la austeridad y control del déficit.

Este adelgazamiento de los sistemas protectores del Estado, influye críticamente en las estructuras en las que la profesión del trabajo social se venía desarrollando en las últimas décadas, y exigen por nuestra parte, un repensar nuestras maneras de actuar. Cada vez somos más las compañeras que apelamos a la necesidad de retornar al trabajo social comunitario y a la metodología participativa, como formas de intervención responsables y éticas, que propician el empoderamiento de la sociedad civil a cara descubierta a la creación de respuestas a problemáticas comunes; y observamos y apuntamos a la necesidad de caminar a la par de las diversas iniciativas que, desde la sociedad civil, se están articulando para defender los mismos derechos que como profesionales del trabajo social, tenemos el deber ético de defender.

Palabras clave: trabajo social comunitario, movimientos sociales, participación, democracia, sociedad civil.

Abstract

This article stems from the need to reflect about the direction our interventions as social service professionals must take in order to adapt to a moment in history in which, waving the banner of austerity and deficit control, administrations are suppressing the frail achievements working classes had managed to attain after years of relentless fight, achievements that gave way to the so-called Welfare States. The cuts implemented on public protection systems have had a dramatic effect on those areas in which social workers have been carrying out their activities over the last decades, and this calls for a reconsideration of our behaviour. We, social workers, are more convinced than ever that it is necessary to go back to community-based social services and to a participative methodology, as these are two responsible and ethically correct forms of intervention that propitiate the empowerment of civil society and its reaction against shared problems. We perceive the need to walk side by side with civil society and recommend to act accordingly, taking into account the initiatives set in motion by its members in order to defend the same rights that we, social workers, have the ethical duty to defend.

Keywords: community social work, social movements, participation, democracy, civil society

1. Introducción

O presente artigo é unha adaptación da investigación realizada no marco do curso ponte para a obtención da titulación do Grao en Traballo Social, onde se levou a cabo este estudo coa intención de analizar as respostas que se están a xerar dentro dos movementos sociais á situación de dificultade social, no contexto actual de crise e no ámbito xeográfico de Santiago de Compostela.

A escolla desta temática responde á necesidade de crear ou recuperar outro tipo de respostas, que sexan quen de articular mecanismos para a satisfacción e cobertura de necesidades dunha poboación cada vez máis precaria no ámbito socio-económico e político que, nas primeiras décadas do século XXI, está a producir modificacións substanciais do denominado, ata o de agora, “Estado de benestar”. Estas modificacións, que afectan o espazo “natural” onde o traballo social se desenvolve, producen na sociedade civil respostas de diversa índole –ante a incapacidade dos sistemas formais de apoio de lles dar cobertura ás necesidades sociais insatisfeitas–, baseadas principalmente no apoio mutuo, para cubrir necesidades básicas (alimentación, vivenda, emprego, recursos materiais).

Entre a variedade de respostas que están a xurdir, esta investigación baseouse no estudo das seguintes iniciativas con ámbito de actuación en Santiago de Compostela.

- Proxecto Integral de Compostela.
- Renda básica das iguais.
- Stop desafiuzamentos.
- Asemblea Aberta.
- Asociación Galega de Horticultura Urbana.

2. Contextualización teórica

2.1 Traballo social e movementos sociais. As novas relacións no contexto da crise dos violentos anos dez

“Sospeito que moitos de nós estamos loitando por atopar algunha esperanza neste momento histórico actual, no que millóns de persoas teñen pouco ou ningún acceso á atención sanitaria, sen

éxito na busca de traballo, experimentando a perda dos seus fogares e vivindo nun ciclo crecente de pobreza.

A FITS insta os seus membros a aumentar a conciencia nestas accións sociais globais e para tomar parte nas protestas pacíficas de ocupación, considerándoo necesario como profesionais do Traballo Social”.

En *Solidariedade*, Gary Bailey (2011), Presidente da FITS.

Amosar a clara vinculación existente entre movementos sociais e traballo social é unha das finalidades deste traballo. Non se pode evitar neutralizar o feito de que as ferramentas e os esquemas teóricos dende os que parte a investigación proceden do traballo social, profesión que ao longo da súa propia historia foi parte sempre das mudanzas que se desenvolveron dende dentro da propia disciplina, como á súa vez, da realidade social na que se foi construíndo.

Partindo desta estrutura epistemolóxica, atopámonos nun contexto específico que foi levando a profesión a desenvolverse nun determinado marco, os estados de benestar, e centrándose principalmente nunha forma de facer da profesión, o traballo social de caso. O contexto actual de crise sistémica que se está a vivir nas sociedades capitalistas occidentais, é a causa das modificacións dos marcos de traballo nos que nos viñamos desenvolvendo como profesionais ata o de agora: limitarse ás capacidades “protectoras” dos sistemas de benestar, hoxe en día en vías de deconstrución, nun contexto de aumento das demandas sociais sobre necesidades básicas consagradas na lexislación como dereitos de cidadanía, e que non están sendo cubertas polas políticas públicas, está levando a moitos profesionais a reformular o seu quefacer dentro dos parámetros actuais da profesión.

Proba disto atópase no preámbulo da Axenda global de traballo social e desenvolvemento social, presentada no 2012 e asinada pola Federación Internacional de Traballadoras Sociais (FITS), A Asociación Internacional de Escolas de Traballo Social (AITS), e o Consello Internacional de Benestar Social (CIBS):

Como traballadoras sociais, ensinantes e profesionais do desenvolvemento social, somos testemuñas da realidade cotiá dos desafíos persoais, sociais e comunitarios. Cremos que agora é o momento de traballar xuntas, en todos os niveis, de cambio, de

xustiza social, e para a aplicación universal dos dereitos humanos, creando iniciativas e movementos sociais.

Marcábase como un dos obxectivos estratéxicos desta axenda animar as organizacións membros a establecer alianzas con outras entidades para traballar conxuntamente. Esta cuestión materializouse no Estado español a través da *Alianza para a defensa do sistema público de Servizos Sociais* e tamén da autodenominada *marea laranxa*.

Sinala Lima (2013), Presidenta do *Consejo General de Trabajo Social*, varias cuestións de interese para abordar a relación da profesión cos movementos sociais no contexto actual:

- ↘ O chamamento para que a profesión lidere o cambio social, participando nos movementos sociais e na denuncia da discriminación que xeran as políticas de austeridade postas en marcha en Europa, como amosan as declaracións dos presidentes da organización global¹ e da europea².
- ↘ O manifesto da organización europea (IFSW³ Europe) “A crise financeira alimenta a discriminación en Europa”, no que se fundamenta que nos países europeos nos que se está a abordar a crise aplicando políticas de austeridade e recortes, existe un claro aumento da vulneración dos dereitos humanos e da discriminación social.
- ↘ A situación actual dentro da profesión, de despedimentos e perda de identidades, non nos debe facer esquecer que a gran prexudicada está a ser a cidadanía, cuxos dereitos están a ser eliminados. A posición do traballo social ten que ser a de estar ao lado das persoas, defendendo o modelo social no que cremos.
- ↘ O chamamento realizado dende a FITS para participar nos distintos movementos cun dobre obxectivo: denunciar publicamente as situacións de necesidade, colocando na axenda pública situacións como a pobreza, a exclusión e a desigualdade social, e polo outro fomentar a participación da cidadanía, empoderando as persoas que sofren problemas, para que busquen elas mesmas propostas de solución na idea das “comunidades inclusivas”, que reforzan o tecido social e

¹ Gary Bailey, presidente da Federación Internacional de Trabajo Social –FITS-IFSW. Organización Global

² Nicolai Paulsen, presidente da Rexión Europea da Federación Internacional de Trabajo Social –FITS-IFSW

³ Siglas en inglés da Federación Internacional de Trabajo Social

consecuentemente, a cohesión social (Putnam, citado en Lima, 2013, p. 76).

- ↳ No contexto actual de involución social, preséntase como un reto e unha responsabilidade para a profesión a procura de solucións aos novos problemas sociais e a participación nos novos movementos sociais.

Podemos destacar tamén as reflexións de Teresa Zamanillo (2013) sobre o concepto de intervención social moi significativas no contexto actual de decrecemento do Estado de benestar, e da súa vinculación coa ideoloxía. Zamanillo apunta que a intervención social debe tomar un novo rumbo ante as situacións de vulneración social actuais, e a necesidade de implantar un novo perfil profesional que tenda a traballar conxuntamente coa poboación. “Hoxe en día impónsenos un exercicio responsable das profesións da intervención social, un exercicio no que o poder e o saber vaian da man da ética e se sustenten, polo tanto, nunha ideoloxía na que se defenda unha xustiza social apoiada na redistribución dos ingresos, o recoñecemento da diferenza e a participación política” (Zamanillo, 2013, p. 110) o que implica a necesidade de formarse na intervención con grupos e na intervención comunitaria como espazos de formación de vínculos para dar respostas comúns. Enténdese pois, que se fai un chamado á recuperación da comunidade como ámbito de intervención.

Non se pode obviar, chegados a este punto, as reflexións que os nosos compañeiros e compañeiras de profesión facían nos anos 60 sobre os procesos de intervención comunitaria, sobre todo no *Cono sur*, no que impulsaban un debate e práctica profesional orientado non só a combater a suposta neutralidade da ciencia e o traballo social (vs positivismo e a neutralidade da ciencia), senón a súa articulación política na construción dun proxecto de sociedade inclusiva, xusta, democrática e respectuosa cos dereitos humanos. O *movemento reconceptualizador* deulle novos bríos ao traballo social e particularmente, a determinación de atender as necesidades dos sectores sociais buscando a súa promoción social, o seu empoderamento social e a súa identificación como suxeitos históricos capaces de construír a sociedade que desexan.

Foi neste momento cando, seguindo a Chinchilla (2006), este proceso reconceptualizador constatou que a sociedade pode ser cambiada, que as condicións estruturais que xeran pobreza e exclusión social poden ser modificadas e ata incluso superadas, e que o traballo social pode desenvolver

actuacións de coñecemento e de intervención profesional orientadas á superación da pobreza e a exclusión social, coa participación activa dos sectores populares e os sectores máis progresistas da sociedade.

No contexto actual, dos violentos anos dez, observamos como comezan a xurdir expresións sociais que fan da participación e da mobilización social un medio para acadar a liberdade e o recoñecemento de dereitos, e como se encetan respostas tanxibles elaboradas dende abaixo, facendo propios os principios de autoxestión e participación social, os cales están creando alternativas que dan cobertura a necesidades básicas como a alimentación, a vivenda, ao emprego, apoio mutuo etc. e xéranse novos espazos nos que colle, e deberían participar, ao entender de moitas voces do noso ámbito, as e os profesionais da intervención social, fomentando a participación social, empoderando a cidadanía, potenciando todas as capacidades do ser humano e xerando o protagonismo da persoa en tanto ser social.

2.2 Fundamentos teóricos para o estudo dos movementos sociais

2.2.1 A acción colectiva e movementos sociais

Para poder iniciarse no estudo dos movementos sociais, os diversos teóricos sinalan a necesidade de comprender o que é a acción colectiva, ao ser a súa relación co movemento social de primeira orde. Así, Tarrow (1994) define acción colectiva como expresións públicas de confrontación entre os descontentos e as autoridades, **no límite ou fóra da política institucional**. Para algúns autores, o movemento social é unha forma de acción colectiva; ao igual que a folga, a manifestación etc., para outros, a acción colectiva é a forma de expresión pública do movemento.

O **movemento social** non se esgota na acción colectiva, e é máis, pode existir independentemente nas redes sociais ou subculturas; os membros do movemento social desenvolven e apelan á solidariedade; en cambio, quen actúa na acción colectiva non sempre ten lazos de solidariedade entre eles, e o movemento social sempre foi considerado como portador dun desafío ás elites ou aos códigos culturais dominantes; en cambio, a acción colectiva pode incluso manifestar o apoio ao mantemento do status quo.

Dieter Rucht (Citado en Funes e Montferrer, 2003) distingue os movementos sociais dos partidos políticos e grupos de interese, fundamentalmente, pola forma de organización e o ámbito de acción. **Os movementos sociais**

caracterízanse por ter unha estrutura organizativa laxa, informal, pouco xerarquizada, con prácticas centradas na protesta mediante as que pretenden influír nas decisións políticas, e para a súa actividade dependen do compromiso activo e voluntario dos seus activistas e simpatizantes. Os grupos de interese, pola contra, posúen unha estrutura organizativa formal e moi xerarquizada. O exercicio da presión formal aos poderes públicos para intentar influír nas decisións políticas é o seu xeito máis habitual de acción e a actividade dos seus membros está moi profesionalizada. Os partidos políticos teñen como obxectivo participar en procesos electorais e erixirse en representantes políticos, polo que a súa actividade está moi regulamentada e profesionalizada. Así pois, os movementos sociais, actuando nas marxes do sistema político, son os produtores das accións colectivas políticas non institucionais.

Os movementos sociais dependen en gran medida da participación voluntaria dos seus partidarios. **O que motiva a participar** os individuos en accións colectivas políticas non institucionais, é determinado por Funes e Monferrer (2003, p. 22), pola **premisa previa da consideración dunha situación como “inxusta, inconveniente ou sinxelamente mellorable”**, e a partir de aí, chegar ao convencemento de que unha acción colectiva reivindicativa fronte ás autoridades ou antagonistas pode ser eficaz para reverter esta situación.

Como se produce o proceso mediante o cal unha situación é definida como inxusta e os individuos tratan de revertela ou mitigala, é o obxecto das diferentes perspectivas teóricas.

2.2.2 Principais tradicións teóricas

Neste punto preténdese facer un primeiro achegamento ás principais tradicións teóricas no estudo dos movementos sociais que sustentan a perspectiva empregada nesta investigación.

A construción social da protesta. Mediante esta teoría Klandermans (1994) pretende explicar unha cuestión fundamental: como chegan os individuos a definir unha situación como problemática, e que lles impulsa a tomar parte nunha acción colectiva para superala ou mitigala. Para este autor, combinar o nivel colectivo e o nivel individual é fundamental para entender como se forman e transforman as crenzas colectivas, polo que propón un enfoque que combine

os dous niveis de análises, para estudar os procesos de formación e transformación das crenzas colectivas que dan lugar á aparición de accións colectivas e contemple estas tanto como variable dependente como independente.

A construción social da protesta, na medida en que define unha situación como problemática e susceptible de ser modificada mediante a acción colectiva, prodúcese en tres niveis de construción de significado interrelacionados e acumulativos, tratando de alumar as relacións entre as crenzas colectivas, as estratexias comunicativas dos actores sociais e o ámbito afectivo individual.

A estrutura de oportunidade política (EOP). Os estudosos desta perspectiva teórica coinciden na importancia que ten o sistema político –considerado de xeito global– no momento de analizar as oportunidades para a acción colectiva (McAdam, McCarthy e Zald, 1999). Ao ser varios os estudosos desta perspectiva, existen algunhas coincidencias con respecto ás dimensións fundamentais da EOP:

- ↳ O grao de tendencia á apertura do sistema político institucionalizado.
- ↳ A estabilidade nas aliñacións das elites que defenden determinadas liñas políticas.
- ↳ A posibilidade de contar ou non co apoio destas elites.
- ↳ A capacidade estatal para reprimir os movementos sociais e a súa tendencia a facelo.

A pesar da disparidade de opinións, o único claro é que os cambios das estruturas de oportunidades políticas crean incentivos para as accións colectivas; os movementos teñen máis posibilidades de manifestarse publicamente cando se amplían as oportunidades, cando se amosa a existencia de aliados e cando se pon de relevo a vulnerabilidade dos opoñentes.

Formas de acción e repertorios de protesta. Outra das perspectivas para abordar o estudo dos movementos sociais é a análise dos métodos de protesta que empregan. As formas de protesta son as formas non rutinizadas de influír nos procesos políticos, sociais e culturais, e poden definirse como “espazos de contestación onde se empregan corpos, símbolos, identidades, prácticas e discursos para perseguir ou previr cambios nas relacións institucionalizadas de

poder” (Taylor e Van Dyke, citados en della Porta e Diani, 2011, p.215). Aínda que os movementos sociais non son os únicos que empregan a protesta como instrumento, xa que outros actores como os partidos políticos e grupos de presión fan uso destes métodos, a protesta é considerada como a forma de acción típica dos movementos sociais, ao carecer estas doutras canles de acceso a quen toma decisións.

Os repertorios de acción son definidos por Charles Tilly como o “conxunto de medios que ten un grupo para formular reivindicacións diferentes a individuos diferentes” (della Porta e Diani, 2011, p. 216). O académico Tilly acuñou este termo a finais da década dos setenta, afirmando que ao empregar o concepto de repertorio fai referencia ao conxunto limitado de rutinas aprendidas, compartidas e actuadas a través dun proceso de elección relativamente deliberado. Agrega que os repertorios son creacións culturais aprendidas, pero non descendentes dunha filosofía abstracta nin toman forma como resultado da propaganda político, senón que xorden da loita.

A forma de manifestarse dos movementos sociais e as organizacións que os compoñen resulta de grande importancia, xa que este é o modo no cal se amosan ante a sociedade, e neste sentido, as accións levadas a cabo polos seus membros e as decisións tácticas que adoptan, son unha contribución crítica e fundamental ao labor global de dotación de significados. Un dos potenciais máis importantes de todo movemento social é a súa capacidade de acción a nivel colectivo, a través dos repertorios de resposta, que serven para comunicar e transmitir as súas exixencias, facéndoas visibles para o resto da sociedade a través das accións. Crean vínculos de solidariedade cara a dentro e cara a fóra do colectivo, convencen os participantes das súas posibilidades de incidencia e xeran certo simbolismo do que emana unha determinada identidade, e por último, desafían os adversarios a partir da creación da incerteza.

Aínda que as formas de protesta de acción se concentran en boa medida no sistema político, hai que ter en conta que os movementos tamén fan uso, en diferentes graos, de estratexias culturais orientadas a cambiar os sistemas de valores. Mentres que as estratexias políticas buscan, sobre todo, mudar a realidade externa, as culturais buscan unha transformación interior. Rutch (*citado* en della Porta e Diani, 2011, p. 221) sinala que “algúns movementos sociais diríxense principalmente ao sistema de valores mentres que outros se

centran no sistema político”. Ademais, os mesmos movementos alternan fases de maior politización e outras de retiro á actividade contracultural, como sinala Melucci (*citado en della Porta e Diani, 2011, p. 221*).

As formas de accións poden ser diferenciadas segundo a lóxica ou *modus operandi* asignado polas persoas participantes. Della Porta e Diani (2011) fan mención a tres lóxicas: a dos números (que busca demostrar a forza do apoio a un movemento), a do dano (baseada na capacidade de rachar a rutina diaria) e a da testemuña (demostración dun compromiso emocional cun obxectivo considerado vital).

Moitas das formas de protesta teñen profundos efectos no espírito de grupo das persoas participantes, xa que, como sinala Rochón “non hai nada tan produtivo en termos de solidariedade como a experiencia de fusionar os propósitos do grupo coas actividades da vida cotiá” (della Porta e Diani, 2011, p. 230). Os repertorios de acción non son unicamente instrumentos de protesta, senón que ademais, posúen unha importante función interna, a de crear o sentido de identidade colectiva, condición para a acción cara a unha meta común.

3. Proceso metodolóxico

Esta investigación responde, como xa se mencionou anteriormente, ás diversas voces que, dende as disciplinas da intervención social, reclaman a creación ou a recuperación de respostas que sexan quen de articular mecanismos de intervención, para afrontar as necesidades sociais dunha poboación cada vez máis precaria no ámbito socio-económico. Ante estas situacións de inxustiza social, estanse a articular na sociedade civil respostas de diversa índole, baseadas principalmente no apoio mutuo, para cubrir necesidades básicas (alimentación, vivenda, emprego, recursos materiais).

Para o estudo destas respostas, a investigación parte dun enfoque cualitativo con base empírica, como un exercicio que se vai realizar a través de sucesivas aproximacións ao campo de indagación. A escolla da metodoloxía cualitativa, pretendeu favorecer o achegamento intensivo máis que extensivo aos feitos obxecto de estudo, empregando, principalmente, a análise da linguaxe feita polos suxeitos, e as súas propias expresións e intenta obter unha comprensión profunda dos significados e definicións da situación, tal e como foron presentadas polas persoas entrevistadas. Pártese da intersubxectividade como

peza clave da investigación, e como punto de partida para captar reflexivamente os significados sociais.

A tarefa fundamental da investigadora foi a de intentar comprender o mundo complexo da experiencia vivida, dende o punto de vista das persoas que a experimentan, tratando de comprender as súas diversas construcións sociais sobre os significados dos feitos e coñecementos.

A abordaxe xeral empregada no desenvolvemento desta investigación correspondeuse cun deseño fenomenolóxico. Segundo Salgado (2007) este tipo de deseño enfócase nas experiencias individuais dos participantes, indagando sobre o significado, estrutura e esencia da experiencia vivida polos suxeitos do estudo. O centro de indagación, determinado por este deseño de investigación, residiu na experiencia das participantes.

A fenomenoloxía fundaméntase nas seguintes premisas (Crenswell, citado en Salgado, 2007):

- ↘ Pretende describir e entender os fenómenos dende o punto de vista de cada participante e dende a perspectiva construída colectivamente.
- ↘ Baséase na análise do discurso e temas específicos, así como na busca dos seus posibles significados.
- ↘ A persoa investigadora confía na intuición e na percepción para captar a experiencia das participantes.

O principal instrumento para a recollida de datos foi a entrevista en profundidade, a mostra para a realización de entrevistas é intencionada, con base nunha tipoloxía, elaborado en relación coa representatividade das persoas, ben por ser impulsadoras, como polo seu activismo.

Obxectivos

Obxectivo xeral

- ↘ Analizar e explorar as iniciativas xurdidas dentro dos movementos sociais, en Santiago de Compostela, para dar cobertura a necesidades básicas concretas de persoas en situación de dificultade social.

Obxectivos específicos

- ↘ Analizar as motivacións para a participación dos suxeitos nos movementos sociais obxecto de estudo.

- ↳ Identificar as demandas de necesidades sociais básicas non cubertas polo Estado de benestar, que son obxecto de atención e de intervención nos movementos sociais obxecto de estudo.
- ↳ Identificar e analizar os elementos da acción colectiva presentes nos movementos sociais obxecto de estudo (Segundo Tilly: organización, mobilización e estrutura de oportunidade política).
- ↳ Identificar e coñecer as formas de organización e os ámbitos de acción. Analizar a capacidade de mobilización, a continuidade da acción colectiva e do conflito, a integración simbólica, a forma de traballo, o repertorio de respostas e o grao de éxito acadado.

Poboación obxecto de estudo e deseño da mostra

A **poboación obxecto de estudo** desta investigación foi determinada como os movementos sociais que actúan na área metropolitana de Santiago de Compostela, a partir de participantes activos e/ou representativos destes. Para isto tivéronse en conta aqueles movementos sociais que, no seu repertorio de resposta, inclúen iniciativas destinadas a responder á cobertura de necesidades sociais de colectivos en situación de precariedade, e estes mesmos colectivos son parte integrante do propio movemento.

Entre estas respostas, a presente investigación analizou as seguintes iniciativas:

- ↳ Asemblea Aberta: Comedor Popular, Horta Ocupada, Casa de Sar.
- ↳ Asociación Galega de Horticultura Urbana.
- ↳ Baladre: Renda básica das iguais.
- ↳ Proxecto Integral Compostela.
- ↳ Stop desafiuzamentos.

Deseño da Mostra. Seguindo a clasificación de Glaser e Strauss (citados en Valles, M. 1999), empregouse unha mostraxe secuencial conceptualmente conducida, a mostra non estaba preespecificada, senón que foi evolucionando unha vez iniciado o traballo de campo. As eleccións iniciais de informantes guiaron a outros informantes similares ou diferentes, aínda que se mantivo o criterio xeral de pertenza activa ás iniciativas obxecto de estudo. Polo tanto, a tipoloxía baseouse en criterios de *representatividade* como elemento modal en cada un dos colectivos de estudo.

Isto tamén supuxo que nalgúns casos foran varias as persoas entrevistadas, sobre todo para complementar a información, e noutras iniciativas soamente se entrevistara a unha persoa dado o alto grao de representatividade desa persoa informante clave. En total foron entrevistadas nove persoas, representativas de cinco colectivos.

4. Interpretación de resultados

Para a presentación dos datos, pártese da organización da información con base nos obxectivos marcados na investigación, que foron os que guiaron tamén a ordenación temática nas entrevistas.

4.1. Contextualización persoal e motivacións para a participación

A finalidade deste punto é coñecer porque se implican e para que, determinando cales son as motivacións individuais que levan as persoas a participar nunha acción colectiva ou movemento social, para así poñer a énfase na persecución de intereses comúns e a efectividade da toma de decisión tácticas nas distintas accións colectivas.

Comezáronse as entrevistas para contextualizar previamente de onde viñan e se tiñan experiencias previas en movementos sociais ou en outras formas máis ou menos organizadas de traballo colectivo.

Pódese destacar que, das persoas entrevistadas, agás unha, todas as demais tiveran experiencias previas en accións colectivas, subliñando a participación anterior en movementos sindicais, culturais, estudiantís, feministas, trans⁴ e lgtbi⁵, okupa⁶, asociacionismo de base e grupos políticos.

⁴Transexuais.

⁵ Lesbianas, gais, transexuais e bisexuais e intersexuais.

⁶ Movemento que reivindica o uso de terreos desocupados.

Das nove persoas entrevistadas, excepto dúas, que coinciden na pertenza á mesma iniciativa –Proxecto integral Compostela–, o resto procede dunha basta experiencia e participou en múltiples accións colectivas.

Unha das experiencias previas que se debe destacar que é mencionada nas entrevistas foi a participación, en maior ou menor grao, no movemento *15M*, que en Compostela fora coñecido como *Acampaobradoiro*. Todas as persoas fan mención explícita a este, tanto para relacionalo coa súa motivación persoal para participar, como para atribuírlo ao resto de participantes e sinalano como orixe dunha serie de redes sociais que aínda hoxe seguen vivas e acollen interaccións de diverso tipo.

Marcouse tamén como obxectivo desta investigación coñecer como os individuos chegan a definir unha situación de problemática e que lles impulsa a tomar parte dunha acción colectiva para superala ou mitigala.

Así, hai reflexións encamiñadas na liña dun traballo interno da persoa, de cuestionamento da intrusión do estado e do mercado na vida social, reclámase “o dereito dos individuos a definir as súas identidades e a determinar a súa vida social e afectiva contra a omnipresente e completa manipulación do sistema” (della Porta e Diani, 2011, p. 30). Deste xeito, unha das motivacións sinaladas para a participación é resultado dun proceso de autoconhecimento e cuestionamento, partindo do día a día, do cotiá.

Funes e Monferer (2003, p. 22) sinalan que o que motiva a participar os individuos en accións colectivas non institucionais vén determinado pola premisa previa da consideración dunha situación como “inxusta, inconveniente ou sinxelamente mellorable”, e a partir de aí, chegar ao convencemento de que unha acción colectiva reivindicativa fronte ás autoridades ou antagonistas pode ser eficaz para revertir esa situación. Ademais de diagnosticar unha situación como inxusta, engádese o feito de xuntar forzas, persoas, para algo, intentando revertir a situación definida previamente como inxusta. **É motivación para acción querer transformar a situación.** Observouse nos discursos das persoas entrevistadas unha mestura de sentimentos, da indignación por unha situación descrita como inxusta e a necesidade de facer, de construír algo mellor.

O potencial desestabilizador da crise do sistema tamén é sinalado como unha motivación para a participación en movementos. Poderíase encadrar en palabras de Hunt, Benford e Snow (1994) na elaboración dun marco de motivación, no que se sinala o indispensable da súa participación na

mobilización e da eficacia da súa participación.

Retomando a Hunt, Benford e Snow, tamén é sinalado un marco de prognóstico, no que é establecido un plan para corrixir esa situación problemática. Así, enfróntase a problemática actual derivada do sistema imperante, creadora da inxustiza social, con outro xeito de facer as cousas, e apélase á colectividade, á procura doutras formas de relacionarse socialmente, de retornar á comunidade, á autoxestión, á solidariedade e á axuda mutua.

4.2. Problemáticas sociais

Este punto corresponderíase cunha análise subxectiva sobre os aspectos sistémicos que suscitan a aparición do movemento e o artellamento das diversas respostas. Identifícanse as demandas de necesidades sociais básicas, non cubertas polo Estado de benestar, que son obxecto de atención e intervención nos movementos sociais obxecto de estudo, así como as respostas que, segundo a opinión das persoas entrevistadas, están a dar os sistemas formais de apoio para a cobertura destas necesidades.

No relativo ás situacións sinaladas como problemáticas, faise mención á cobertura de necesidades básicas, ás situacións de desemprego e precariedade social, e aos problemas habitacionais de diversa índole (problemas hipotecarios, ameaza de perda de vivenda e carencia de vivenda).

As problemáticas sinaladas anteriormente son encadradas ademais dentro dun mesmo bloque, a crise de lexitimidade do sistema e a crise da representatividade da clase política, que implican un cuestionamento crecente da acción política dos gobernantes. A actitude de maior esixencia da cidadanía concrétase en actitudes de descontento e desconfianza cara aos representantes políticos e percíbese que non se cumpre cos presupostos de actuar en beneficio dos intereses da maioría social.

Ante as problemáticas presentadas anteriormente, sinálanse as respostas implantadas polos sistemas formais de apoio, ou a ausencia destas e as súas deficiencias para a resolución de situacións carenciais. Estas respostas, ou a ausencia delas, poden clasificarse en desenvolvemento de normativas e dotación de recursos (centros, dispositivos...).

4.3. Elementos da acción colectiva

Tratouse de identificar os elementos básicos que compoñen a acción colectiva. Segundo Funes e Monferrer (2003), considérase acción colectiva a toda acción conxunta que persegue uns intereses comúns e que para acadalos desenvolve unhas prácticas de mobilización concretas. No caso desta investigación, estanse a analizar accións colectivas políticas, nas que se defenden uns intereses comúns que pretenden afectar a distribución do poder ou influír na toma de decisións.

Para facilitar a exposición dos resultados nestes punto, tratarase de identificar os elementos que segundo Charles Tilly (Citado en Funes e Monferrer, 2003, p. 23), compoñen a acción colectiva. Estes elementos son intereses, organización, mobilización e estrutura de oportunidade política. Esta identificación farase en relación con cada iniciativa analizada, aínda que, a estrutura de oportunidade política será analizada conxuntamente, xa que ao confluír no mesmo espazo físico e temporal, sería a mesma.

Proxecto integral Compostela, en diante PIC, preséntase publicamente como un grupo de veciñas e veciños da bisbarra de Compostela que pretenden ser autónomas das grandes corporacións e mercados, das que non acreditan nos seus valores e polo tanto pretenden non depender das súas crises. Manifestan a vontade de querer producir e mercar todo o que fai falta para as vidas –alimentación, vestuario, vivenda, saúde, educación, servizos, tecnoloxía...– dun xeito ético, local, autoxestionado e informado. Conciben a iniciativa como integral, aberta, integradora e transversal⁷.

O Proxecto integral Compostela naceu dunha xuntanza que houbo o 25 de xullo de 2012 en Compostela. Esta primeira xuntanza, que tiña carácter nacional, derivou na creación dun grupo local para favorecer a operatividade.

O Proxecto integral Compostela dótase dunha estrutura organizativa baseada na participación e na democracia directa, con xuntanzas assemblearias, cunha periodicidade mensual. Por operatividade, establecéronse varios grupos de traballo e destacan na actualidade 2 grupos, o de moeda social e o de comunicación, que manteñen xuntanzas semanais ou quincenais. Carecen de estrutura organizativa formal, dependen da voluntariedade das persoas participantes e rexeitan os principios de autoridade e xerarquía. A través dunha

⁷ Información extraída do espazo que ten esta iniciativa na rede social *N-1* (ver referencias bibliográficas)

estrutura participativa trátase de favorecer a solidariedade interna e a cohesión do grupo e outórgaselles grande importancia aos valores e á ética.

Esta iniciativa desenvolve accións encamiñadas sobre todo a pór en práctica o obxectivo e non está relacionada directamente con accións de protesta.

Asemblea Aberta, realiza a súa primeira convocatoria o 22 de marzo de 2012, coa idea de afrontar a folga xeral que por aquel entón estaba convocada, mediante a creación dun bloque crítico no que se facía un chamamento explícito á participación de colectivos que habitualmente non participaban nas xornadas de folga, por consideralas exclusivas das persoas traballadoras. Así tratábase de artellar unha resposta na que outros sectores sociais, como o estudantil, as persoas desempregadas, inmigrantes, xubiladas e as traballadoras domésticas se mobilizaran contra a precariedade laboral, os recortes sociais e a pauperización dos servizos públicos⁸.

Partindo da convocatoria desa folga xeral, a pretensión tamén desta primeira convocatoria era darlles continuidade a outros procesos iniciados anteriormente:

tratábase tamén de crear respostas alternativas ao capital-mercado e manter como obxectivos comúns das persoas participantes no movemento a busca e posta en práctica de novos mecanismos sociais que favorezan a cohesión e a solidariedade.

Para o seu funcionamento dótanse de estruturas organizativas laxas, baseadas principalmente na toma de decisións horizontais. Un aspecto que hai que destacar tamén é a reivindicación simbólica que se fai do uso do espazo público, reivindicando a rúa como o lugar común onde desenvolver as súas actividades. Tamén se artellan en grupos de traballo dependendo das temáticas. En consonancia coa súa estrutura organizativa horizontal, rexéitase a delegación de poder e priman os procesos consensuados de toma de decisións.

Esta iniciativa combina diversos tipos de respostas, algunhas directamente relacionadas con desafíos externos aos posuidores do poder político, mais tamén desenvolven actuacións dirixidas a por en práctica o “obxectivo”. Así, nese enfoque de construción á par da reivindicación, poñen en marcha varias

⁸ Información extraída do blog da Asemblea Aberta (ver referencias bibliográficas).

iniciativas para poder dar solucións a situacións de dificultade social que, a día de hoxe, consideran que o sistema non está a resolver.

- ↳ Asemblea de paradas.
- ↳ Comedor Popular- Horta de Conxo.
- ↳ Centro Social Autoxestionado de Sar-CSA Sar.

Baladre-Renda Básica das Iguais, é unha coordinadora de loitas contra a precariedade, a exclusión e o empobrecemento. Con máis de 30 anos de experiencias, a proposta que se fai de renda básica das iguais destaca para o interese desta investigación.

A renda básica das iguais é o dereito que ten cada cidadán e cidadá, polo feito de nacer, a percibir unha contía periódica para cubrir as súas necesidades materiais. Engádenselle a esta definición unhas características para converter a iniciativa nun instrumento de acción política e social, ademais dun instrumento de redistribución da renda⁹. Este instrumento recolle interesantes achegas dos movementos feministas e da economía crítica. A iniciativa xorde de varios intereses compartidos ou obxectivos comúns por parte das persoas e colectivos que integran esta iniciativa.

Baladre defínese como unha coordinación que contén colectivos de diferentes partes do estado e dende hai un tempo tamén doutros continentes. A idea de coordinación racha coa verticalidade presente noutro tipo de organizacións. Defínese entón como unha proposta horizontal, dende movementos de base diversos que manteñen en común unha clara consigna de cuestionamento do sistema capitalista.

A proposta que fan de traballo é de horizontalidade e protagonismo das bases, foméntase o debate e os procesos pedagóxicos, e ábrese este espazo de debate a outros colectivos que tamén participan ou amosan interese na iniciativa. A forma de reivindicar os obxectivos que persegue a renda básica corresponderíase nunha primeira instancia nun proceso de socialización da iniciativa, que no caso galego se iniciou coa elaboración e difusión dun estudo de viabilidade da renda básica das iguais e a creación de redes de colaboración con outras persoas e entidades.

⁹ Información extraída da páxina web da iniciativa (ver referencias bibliográficas).

Stop Desafiuzamentos xorde en Compostela a finais de 2011, tras a acampada do 15M, a raíz do grupo de alternativas da acampada obradoiro, onde se formulou comezar a artellar unha resposta ante a problemática da vivenda, xa que non había ningún colectivo na zona que abordara esta cuestión. Procurouse tamén dende o comezo que non se convertera só nun tema asistencial, aínda que se traballa en problemáticas concretas, non perder a perspectiva de que se trata dunha violencia social que precisa dunha resposta dentro do espectro amplo da loita antisistema. A diferenza coa Plataforma de persoas afectadas pola hipoteca, Stop desafiuzamentos está conformado por persoas altamente sensibilizadas coa problemática, mais non afectadas directamente. Stop desafiuzamentos mantén como interese, o obxectivo común, e o consecución do dereito fundamental a acceder a unha vivenda digna.

Aplicando tamén unha estrutura organizativa de base, formulada mediante a convocatoria de asembleas abertas, convócanse 2 asembleas mensuais, nas que se procura a participación das persoas afectadas.

Inicialmente, Stop Desafiuzamentos propúxose darlles apoio ás persoas afectadas, sobre todo na paralización dos desafiuzamentos dun xeito presencial, de acompañamento. Hoxe en día, o traballo foi evolucionando ata o asesoramento, a negociación e a intermediación, o que implicou un importante traballo de autoformación en cuestións legais das persoas integradas nesta iniciativa.

En canto ás persoas participantes, a iniciativa está conformada por un grupo de persoas reducido, que son as que teñen un maior coñecemento das cuestións procedementais, mais tamén contan co apoio e colaboración de persoas e colectivos.

Na posta en práctica das súas actuacións, manteñen varios niveis de intervención, globais e de atención en casos concretos, con diversidade de repertorios de actuacións, dende a mobilización e a presión social ata o acompañamento, asesoramento e intervención.

Asociación Galega de Horticultura Urbana, –AGHU en diante–, pretende ser un núcleo de encontro entre persoas e colectivos para o intercambio de experiencias, produtos e coñecementos sobre a horticultura urbana, así como

fomentar o achegamento social entre elas¹⁰. Xorde dun movemento, o da horticultura urbana, iniciado en Canadá e Australia, e dende a AGHU preténdese fomentar a súa implantación en Galicia.

Se cadra, esta iniciativa poderíase entender como a máis distante das restantes respostas analizadas nesta investigación, xa que parte dunha concepción máis clásica de asociación “provedora de servizos”, mais tamén se entende que resulta interesante comentala dado que garda moitas características comúns, a máis importante é que está a ser empregada como resposta a unha problemática social concreta, a alimentación, e promove un consumo responsable, a AGHU tamén reivindica outro xeito de relacionarse. Nesta iniciativa obsérvase claramente como “un grupo pequeno de activistas se serven de relacións que xorden dunha forma natural e cobre unha serie de necesidades organizativas e individuais de apoio emocional, integración e expresión de identidades compartidas” (Gamson, citado en della Porta e Diani, 2011, p. 188). A AGHU dótase de espazos nos que os seus integrantes desenvolven un sentido do ben común da man da construción de relacións directas e igualitarias.

A Asociación Galega de Horticultura Urbana artéllase a nivel local, a través dos grupos locais. Cada grupo é autónomo na súa organización, e o traballo da AGHU é o de coordinar, máis a nivel de rede que aplicando un modelo clásico organizativo.

O grupo local de Compostela conta cunha horta ocupada, que é traballada colectivamente e de xeito voluntario polas persoas que forman parte do colectivo. No caso de ter que tomar algunha decisión, empregan unha lista de correo electrónico. O nivel organizativo é moi informal, a pesar de estar inscritas legalmente como asociación. O seu traballo baséase principalmente no voluntarismo, e con nulos métodos de control. Contan con varias persoas que se responsabilizan de tarefas de coordinación a nivel nacional, como a tesourería e a comunicación, e o traballo de mantemento da páxina web e as listas de correo.

En canto ao **contexto político** no que teñen lugar estas iniciativas, pártese do concepto de estrutura de oportunidade política (EOP, en diante). Aínda que hai

¹⁰ Información extraída do blog da Asociación Galega de Horticultura Urbana (ver referencias bibliográficas).

disparidade entre os diversos teóricos á hora de determinar as dimensións fundamentais da EOP, McAdam (1998) sinala certas coincidencias fundamentais, que serán as empregadas para expor os resultados desta investigación. Cómpre salientar que se fará referencia á construción social da estrutura de oportunidade, baseándose na opinión subxectiva das persoas entrevistadas, “tratando de analizar o coñecemento que os activistas teñen das oportunidades dispoñibles, as lentes a través das cales identifican oportunidades potenciais para os seus movementos” (McAdam, McCarthy e Zald, citados en della Porta e Diani, 2011, p. 40).

No referente ao grao de apertura e peche do sistema político destácanse tres elementos significativos.

- ↘ A percepción da subordinación da política aos mercados.
- ↘ Cambio de prioridades na axenda dos gobernos, basicamente a contención do déficit público a calquera prezo e asegurar a solvencia do sistema financeiro, amparándose en medidas económicas cuxa consecuencia máis visible é o empobrecemento das clases medias.
- ↘ Os dous elementos anteriores repercuten na aparición dun terceiro, a crise de lexitimidade do sistema político.

En relación co sistema político, engádese a percepción, por parte das persoas entrevistadas do compromiso das institucións cunha xestión da crise ao servizo de intereses minoritarios.

No tocante aos **conflictos nas elites e entre as elites e os de abaixo** destácanse varios elementos significativos. O primeiro é determinar que a crise económica foi ese cambio, imprescindible, no sistema político que modificou as regras do xogo e promoveu unha resposta social naqueles sectores directamente concernidos pola crise. Os cambios modificaron a percepción da situación, puxeron de manifesto contradicións entre os sectores dominantes e favoreceron os discursos que impugnan o modelo de xestión da crise.

A base da percepción de que a xestión da situación de crise serve a intereses minoritarios e elude os intereses xerais, cando non se desprezaban abertamente. Neste punto a corrupción política xeneralizada e a impunidade xudicial asociada alimentan este estado de ánimo que tan importante papel xoga na activación da protesta.

Dentro da estrutura de oportunidade política, tamén é interesante sinalar a estrutura de alianzas. Seguindo a della Porta e Diani (2011), esta pode definirse como a formada polos actores políticos que os apoian.

Outra das dimensións sinaladas por McAdam (1998) para a análise da estrutura de oportunidade política é a represión do Estado. Segundo este autor, hai bastante evidencia empírica que acredita a importancia que ten este factor en moldear o nivel e natureza da actividade do movemento. Así, en canto a este elemento, as persoas entrevistadas destacan a percepción do aumento da represión do Estado de cara aos movementos que cuestionan a lexitimidade do sistema, sinalando a criminalización da protesta social, o endurecemento das penas e a limitación de uso de espazos públicos.

4.4. Formas de acción

Neste punto pretendeuse facer unha análise a nivel dos métodos de protesta que son empregados por estas iniciativas. Así nunha primeira aproximación aos métodos de protesta empregados, pódese observar a existencia de formas de acción que implican un desafío externo de cara aos que teñen o poder. Na elección das formas de protesta é importante sinalar tamén como van introducindo outras formas máis innovadoras e os repertorios para adaptalas ás diversas situacións e momentos da contenda transfórmanse. As folgas, por exemplo, anteriormente máis vinculadas as protestas laborais, comezan a amosar un cariz moito máis social.

Outras das formas non convencionais de participación política empregadas polas iniciativas a estudo como mecanismos de desafío externo son as ocupacións, os boicots, ou os *escraches*¹¹. Tamén se observan novidades no relativo á organización das respostas conxuntas.

Como sinalan della Porta e Diani (2011) non todas as organizacións de movementos sociais están relacionadas directamente con desafíos externos, dirixidos a quen detente o poder político. Hai que ter en conta que os movementos tamén fan uso, en diferentes graos, de estratexias culturais orientadas a cambiar os sistemas de valores. Moitas das formas de protesta teñen profundos efectos no espírito de grupo das persoas participantes, xa que, como sinala Rochón (citado en della Porta e Diani, 2011, p. 230) “non hai nada

¹¹ Manifestación pacífica na que un grupo de activistas se manifestan no domicilio de alguén a quen se quere denunciar.

tan produtivo en termos de solidariedade como a experiencia de fusionar os propósitos do grupo coas actividades da vida cotiá”. Os repertorios de acción non son unicamente instrumentos de protesta, senón que ademais, posúen unha importante función interna, a de crear o sentido de identidade colectiva, condición para a acción cara unha meta común.

Aínda que na maioría dos casos os movementos sociais contemporáneos buscan transformacións políticas, comparten a convicción de que a reforma non pode vir dende arriba. A transformación das estruturas políticas debe acompañarse de cambios na conciencia individual e adoptar estratexias culturais ademais de políticas. Deséñanse estratexias de acción sensibles cara aos valores e culturas alternativas (della Porta e Diani, 2011, p. 229).

Combínase nas protestas, accións de desafío externo, con actuacións prácticas, que desenvolvan estilos de vida alternativos. Sinálase a importancia da función interna da protesta, de crear sentido de identidade colectiva, reforzando un sentido de comunidade. Exemplo claro son as diversas actuacións que desenvolve a Asemblea Aberta, de articulación dun comedor popular, de xestión dunha horta colectiva e de posta en marcha dun centro social autoxestionado.

As formas de acción empregadas varían en función da do obxectivo que hai que acadar. Así preténdese incidir na axenda pública de diversos xeitos:

- ↳ Incidencia simbólica: capacidade de modificación do imaxinario colectivo (valores, opinións, actitudes e condutas sociais e individuais).
- ↳ Interactivo: capacidade de facer emerxer novos actores políticos ou xerar cambios na estrutura de representación política e nos sistemas de alianzas.
- ↳ Institucional: coa habilitación de novos procedementos administrativos e a creación de novos espazos e mecanismos estables de negociación con autoridades.
- ↳ Substantivo: puxar polo cambio de certas políticas gobernamentais en marcha: obter dereitos individuais, civís e sociais, e en definitiva, crear novas oportunidades para a mobilización.

Outro elemento que foi analizado foron as relacións entre os movementos sociais e os medios de comunicación, xa que os segundos desenvolven un papel importante á hora de determinar a resonancia da protesta, e por conseguinte a súa efectividade (della Porta e Diani, 2011, p. 232).

5. Conclusións e discusións

Tomar un novo rumbo nas nosas intervencións profesionais é o que se está a reclamar dende diversas voces das profesións do social, lembrar que a xustiza social debe ser o norte das nosas intervencións e sinalar como únicas vías para a súa consecución a redistribución económica, o recoñecemento da diferenza e a participación política. Isto implica levar a cabo accións encamiñadas á defensa dos dereitos sociais, e que traten de desenvolver as capacidades das persoas e dos grupos agredidos por unha crise e un sistema que os exclúe. Escóitanse voces que fan unha chamada a retornar ao traballo comunitario e a metodoloxía participativa, como formas de intervención responsables e éticas, que propicien o empoderamento da sociedade civil de cara á creación de respostas a problemáticas comúns.

Tamén estas voces, estas sensibilidades, indican a necesidade de observar e camiñar á par das diversas iniciativas que, dende a sociedade civil, se están artellando para defender os mesmos dereitos que, dende a profesión do traballo social, temos a obriga ética de defender e considérase un exemplo de toma de conciencia, e de capacidade de autoorganización e autodeterminación.

Estas reflexións impregnan toda esta investigación, fundamentada na necesidade de retomar o traballo dende as comunidades, e fomentar a participación activa das persoas. Así, mentres asistimos a un retroceso dos sistemas formais de apoio, incapaces de responder ás necesidades sociais dunha cidadanía cada vez máis precaria, xorden iniciativas dende a base que buscan dar respostas ás problemáticas sociais coas que nos atopamos hoxe en día, derivadas en gran medida da situación da crise sistémica, que propicia ese cambio, imprescindible, no sistema político que está a modificar as regras do xogo e promove unha resposta social naqueles sectores directamente concernidos pola crise. Os cambios modifican a percepción da situación, poñen de manifesto contradicións entre os sectores dominantes e favorecen os discursos que impugnan o modelo de xestión da crise. Mais tamén o factor ético e moral, a indignación como argumento, explícase sobre a base da percepción de que a xestión da situación de crise serve a intereses minoritarios e elude os intereses xerais, cando non son desprezados abertamente. Neste punto a corrupción política xeneralizada e a

impunidade xudicial asociada alimentan este estado de ánimo que tan importante papel xoga na activación da protesta.

En Santiago de Compostela, Asemblea Aberta, Stop Desafiuzamentos, Proxecto integral Compostela, Asociación Galega de Horticultura Urbana e a proposta que, dende Baladre, se fai da renda básica das iguais, son algunhas desas respostas que están aparecendo, e ás que esta investigación fixo un achegamento a través dunha metodoloxía cualitativa, e mediante entrevistas en profundidade a activistas que participan nestas.

En total entrevistáronse nove persoas, pertencentes a estes cinco colectivos, e a maioría delas son impulsadoras da súa creación. Destacar que moitas viñan xa dunha traxectoria de activismo salientable, e que todas sinalaron a **importancia que tivo o movemento 15M na reactivación da protesta, e como orixe dunha serie de redes sociais que aínda hoxe seguen vivas e collen interaccións de diverso tipo.**

Nas entrevistas realizadas, cómpre resaltar como se sinala a dignidade, a igualdade de oportunidades, a solidariedade, a xustiza social, a autodeterminación etc., como principios irrenunciáveis polas persoas entrevistadas e que son compartidos pola profesión do traballo social. Tamén é sinalada, dun ou doutro xeito, unha desafección clara fronte ás institucións, incapaces de dar respostas ás necesidades da poboación e un cuestionamento da súa lexitimidade e da súa representatividade. **Esta situación de descontento social é a que motiva a creación destas respostas, que pretenden ser un desafío, mais tamén unha demostración de que hai outras formas** de relacionarse e de vivir con coherencia e respecto a uns valores que parten dun rexeitamento do sistema actual, apélase como saída ao actual estado das cousas á colectividade, á autoxestión, á necesidade de retornar á comunidade, á solidariedade e á axuda mutua.

A falta de cobertura de necesidades básicas, as situacións de desemprego e precariedade social e os problemas habitacionais de diversa índole (problemas hipotecarios, ameaza de perda de vivenda e carencia de vivenda) son as problemáticas sociais fundamentais, consecuencias directas da crise que padecemos, ás que estas iniciativas tratan de atopar resposta, e para o que deciden xuntarse e organizarse.

As iniciativas analizadas comparten moitas características, todas parten de estruturas organizativas baseadas **na participación e na democracia directa**, empregan a asemblea como base das súas actuacións, posúen estruturas organizativas moi laxas, baseadas **fundamentalmente na toma de decisións horizontais e consensuadas e no traballo voluntario** e rexeitan a delegación de poder, a autoridade e as xerarquías. Intentan crear respostas alternativas ao capital-mercado, e tratan de implementar novos mecanismos sociais favorecedores da cohesión e a solidariedade.

O singular destas iniciativas **é o chamado a construír á par que se reivindica**, facendo da construción desas alternativas un modo de desafío ás elites, unha demostración social de que si se pode, e que dende a comunidade se posúen capacidades suficientes para responder as situacións de dificultade social, e que a día de hoxe consideran que o sistema non está a resolver. Os repertorios de acción non son unicamente instrumentos de protesta e, aínda que na maioría dos casos, os movementos sociais contemporáneos buscan transformacións políticas, comparten a convicción de que a reforma non pode vir dende arriba. **A transformación das estruturas políticas debe acompañarse de cambios na conciencia individual e adoptaranse estratexias culturais ademais de políticas**, e deséñanse estratexias de acción sensibles cara aos valores e culturas alternativas. Combínase, nas protestas, accións de desafío externo con actuacións prácticas que desenvolvan estilos de vida alternativos. Sinálase a importancia da función interna da protesta, de crear sentido de identidade colectiva, reforzando un sentido de comunidade.

Conformar un proxecto social inclusivo e contribuír á construción de cidadanía son eixos que marcaron o xurdimento da profesión do traballo social. No contexto actual, observamos a creación de novos espazos de participación social nos que se están debuxando proxectos de sociedade, onde a dignidade das persoas cobran todo o protagonismo. Semella que reaparece o debate iniciado noutras latitudes a mediados dos 60 do século XX, nos que se reclamaba unha participación activa da profesión na construción dun proxecto de sociedade inclusiva, xusta, democrática e respectuosa cos dereitos humanos. O traballo social posúe os coñecementos, as ferramentas, as competencias e as habilidades para atender as necesidades dos sectores sociais procurando a súa promoción social, o seu empoderamento social e a

súa identificación como suxeitos históricos capaces de construír unha sociedade máis xusta. Quizais esta podería marcarse como liña de indagación futura, para poder completar este estudo. Analizar cal é o estado actual no noso contorno do traballo social comunitario, se se están dando respostas nesta liña dende os servizos sociais de base; que opinión teñen os compañeiros e compañeiras de profesión, ou mesmo os colectivos profesionais, tanto o colexio profesional como outras respostas, como a autodenominada *marea laranxa*, e que propostas de intervención social e mesmo de xestión dos servizos sociais.

“... eu penso que servizos sociais debería ser parte de todo iso que se está facendo aí fora, non entendo unha traballadora ou traballador social, ou unha educadora social ou un educador social, que se sente nunha cadeira de brazos e que diga, que veña a realidade a min, tería que estar inmersa, e participando coa poboación civil...”

Laura, Asemblea Aberta

Referencias bibliográficas

- Asemblea Aberta. (2012, Marzo). *Asemblea Aberta*. Recuperado o 10 de abril de 2013, de <http://assembleaberta.wordpress.com/assemblea-aberta-compostela-2/>
- Asociación Galega de Horticultura Urbana. (2009, Decembro). *Sobre nós*. Recuperado o 10 de abril de 2013, de <http://hortaurbana.blogspot.com.es/>
- Chinchilla, M. (2006). Acción colectiva e intervención profesional del trabajo social: límites y posibilidades para la construcción de ciudadanía. *Katalysis*, 9, 158-165.
- Coordinación Baladre. (2004, Xuño). *Qué es baladre*. Recuperado o 10 de abril de 2013, de <http://www.coordinacionbaladre.org>
- Della Porta, D. e Diani, M. (2011). *Los movimientos sociales*. Madrid: Editorial Complutense.
- FITS, AIETS e CIBS (2012, Marzo). *Axenda Global de Traballo Social e Desenvolvemento Social*. Recuperada de:

http://traballosocial.org/web/images/stories/Axenda_Global_de_Trabajo_Social_e_Desenvolvimento_social.pdf

- Funes, M. J. e Monferrer, J. (2003). Perspectivas teóricas y aproximaciones metodológicas al estudio de la participación. En M.ª J. Funes e R. Adell. (Eds.) *Movimientos Sociales: cambio social y participación*. (pp. 21-58) Madrid: UNED.
- Bayle, G. (2011, Outubro). *Declaración Presidente da FITS: As Accions de Protesta e "Ocupación" en Todo o Mundo*. Recuperado o 10 de marzo de 2013, de http://traballosocial.org/web/index.php?option=com_content&view=article&id=1897%3Atraducion-da-declaracion-de-gary-bailey-presidente-da-fits-sobre-as-accions-de-protesta-e-ocupacion-en-cidades-de-todo-o-mundo&catid=3%3Anovas-externas&Itemid=367&lang=gl
- Hunt, S., Benford, R., e Snow, D. (1994). Marcos de acción colectiva y campos de identidad en la construcción social de los movimientos. En E. Laraña, e J. Gusfield. *Los Movimientos Sociales. De la ideología a la identidad*. (pp. 221-252). Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Klandermans, B. (1994). La construcción social de la protesta y los campos pluriorganizativos. En E. Laraña, e J. Gusfield. *Los Movimientos Sociales. De la ideología a la identidad*. (pp. 183-220). Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Lima, A. (2013). Intervención social e incidencia de la estructura colegial desde la década de los 90 hasta hoy. *Revista de Servicios Sociales*, 100, 57-82.
- McAdam, D. (1998). Orígenes conceptuales, problemas actuales y decisiones futuras. En B. Tejerina e P. Ibarra. (Editores). *Movimientos Sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. (pp. 89-110). Madrid: Trota.
- McAdam, D., McCarthy, M. e Zald, N. (1999). *Movimientos Sociales: perspectivas comparadas: oportunidades políticas, estructuras de movilización y marcos interpretativos culturales*. Madrid: Istmo.
- McAdam, D., Tarrow, S. e Tilly, C. (2005). *Dinámica de la contienda política*. Barcelona: Hacer.
- Porrás, A. (2005). *Tiempo de Indios: la construcción de la identidad política colectiva del movimiento ecuatoriano: las movilizaciones de 1990, 1992 y 1997*. Quito-Ecuador: Abya-Yala.

- Proyecto Integral Compostela (2012, Octubre). *Descripción*. Recuperado el 10 de abril de 2013, de <https://n-1.cc/g/cooperativa-integral-compostela>
- Saavedra, E. e Castro, R. (2007). La investigación cualitativa, una discusión presente. *Liber*, 13, 63-69.
- Salgado, A. (2007). Investigación cualitativa: diseños, evaluación del rigor metodológico y retos. *Liberabit*, 13, 71-78.
- Tarrow, S. (1994). *El poder en movimiento: Los nuevos movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Editorial.
- Valles, M. (1997). *Técnicas cualitativas de Investigación Social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis.
- Zamanillo, T. (2013). La intervención social. *Revista de Servicios Sociales*, 100, 103-112.